

bij de regionale en sectorale organisaties? Een andere knelpunt was het wantrouwen dat bleef bestaan tussen de bestuursleden van de drie verschillende boerenverenigingen: de oude concurrentiestrijd werd verder gezet. En ten slotte bleven de verschillen inzake toekomstperspectieven tussen de LTO-top, die voor meer openheid koos, en de regionale en sectorale organisaties te groot. Vooral de kapitaalkrachtige ZLTO, die nauwe banden had met de agro-industrie, wilde een meer onafhankelijke koers gaan varen. In 2005 viel het landelijke LTO-apparaat dan ook opnieuw uiteen. Blijkbaar was er tussen het Europese beslissingsniveau en de regionale (vak)organisaties geen plaats voor een krachtige, eengemaakte Nederlandse boerenorganisatie.

De geschiedenis van LTO Nederland, die Broersma helder en gedetailleerd beschrijft, illustreert mooi hoe moeilijk traditionele agrarische organisaties het hadden op het einde van de voorbije eeuw om zich aan te passen aan een snel veranderende sociaal-economische en politieke context. Het onderzoek van Broersma is in dat opzicht een mooie case die navolging verdient. De naoorlogse geschiedenis van landouwworganisaties is immers weinig ontwikkeld in West-Europa. En zeker de jongste decennia genoten tot op heden weinig aandacht. Opvallend (en lovenswaardig) is dat LTO Nederland zelf opdracht gaf om deze moeilijk episode te laten bestuderen en toegang gaf tot alle bronnen. Jammer genoeg verkoos Broersma om de hoofdrolspelers in dit verhaal niet te interviewen. Dat had deze sterk intern gerichte organisatiegeschiedenis nochtans een extra diepgang en een levendiger cachet kunnen opleveren.

Yves Segers

KU Leuven

Luc Duerloo, *Dynasty and piety. Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg political culture in an age of religious wars* (Farnham: Ashgate, 2012) 592 p.
ISBN 978 0 7546 6904 3.

In mei 1598 gaf Filips II van Spanje, die een paar maanden later zou sterven, de Nederlanden als bruidschat mee aan zijn dochter Infanta Isabella. Zij zou aanvankelijk trouwen met Aartshertog Ernst, maar die ging dood in 1595. De jongere broer van Ernst, Aartshertog Albrecht, was de volgende huwelijkskandidaat. Albrecht kwam uit de kinderrijke Oostenrijkse tak van de Habsburgse dynastie maar was evenals Ernst grotendeels opgegroeid aan het Spaanse hof. Filips II had eigenlijk een kerkelijke carrière voor Albrecht uitgestippeld. Vanwege dynastieke belangen moest Albrecht echter zijn kardinaalshoed afleggen en samen met Infanta Isabella werd hij de nieuwe landsheer van de Nederlanden.

Met zijn gedegen studie stelt Luc Duerloo het gangbare beeld van Albrecht en Isabella als landsheren van de Habsburgse Nederlanden bij. Historici hebben de regering van de Aartshertogen (zoals de twee landsheren gezamenlijk ook genoemd worden) vaak afgedaan als een façade waarachter de macht van Spanje schuilging. In de Akte van Afstand van 1598, waarmee Filips II de Nederlanden weggaf, werd de soevereiniteit van de nieuwe landsheren namelijk in belangrijke mate beperkt. Spanje bleef verantwoordelijk voor het buitenlandbeleid en de krijgsmacht. En als een van de Aartshertogen kinderloos kwam te overlijden dan zouden de Nederlanden terugkeren onder het gezag van de Spaanse koning. Het Aartshertogelijke regime eindigde daarom in 1621 met de dood van de kinderloze Albrecht. De Spaanse koning Filips IV,

zoon van de inmiddels overleden Filips III, volgde hem op als landsheer en Albrechts weduwe Infanta Isabella verloor haar soevereiniteit.

Meerdere historici hebben op basis van deze beperkingen geconcludeerd dat de Habsburgse Nederlanden nauwelijks een volwaardige en zelfstandige staat vormden in de periode 1598-1621 en dat Albrecht niet veel meer was dan een stroman van de Spaanse koning. Duerloo vindt dit een al te teleologische interpretatie. Hij merkt terecht op dat ook andere middelgrote machten in vroegmodern Europa beperkt werden in hun soevereiniteit. Soevereiniteit was niet iets absoluuts, de mate ervan was afhankelijk van de internationale machtsverhoudingen waarin zwakkere landen per definitie minder in de melk te brokkelen hadden. De auteur laat door bestudering van Albrechts rol in de internationale dynastieke arena zien dat de aartshertog naast gehoorzaam te zijn aan Spanje ook een eigen koers kon varen.

Aan de hand van de belangrijkste (internationale) conflicten schetst Duerloo een overtuigend beeld van de bewegingsvrijheid die Albrecht nam op het internationale toneel en hoe hij Filips III meermaals confronteerde met voldongen feiten. Bijvoorbeeld in zijn erkenning van Jacobus I en bij de vredesonderhandelingen die uiteindelijk leidden tot het Verdrag van Londen (1604) lag het initiatief bij Albrecht. Zijn optreden speelde een cruciale rol in de totstandkoming van een entente tussen Spanje en Engeland. Ook in de vredesonderhandelingen met de Republiek der Verenigde Nederlanden streefde Albrecht een eigen koers na. Hij probeerde vrede te bewerkstelligen terwijl Filips III onwillig was om compromissen te sluiten die zijn *reputacion* zouden kunnen beschadigen. Door toch door te zetten dwong hij Filips III beslissingen te nemen waar de koning liever nog even mee had gewacht.

Duerloo beperkt zich bewust niet tot een Spaans-Nederlands perspectief. Albrechts ambities lagen voornamelijk in de Nederlanden en het Duitse Rijk. De aartshertog trachtte vrede te stichten in de Nederlanden, probeerde het koninkrijk Bourgondië opnieuw op te laten richten en deed een gooi naar het door hem begeerde keizerchap van het Heilige Roomse Rijk. Het mislukte allemaal en dat maakt Albrecht een klein beetje een tragische figuur. Toen hij en Isabella geen kinderen bleken te kunnen krijgen en de lobby van Albrechts broer Aartshertog Matthias om keizer te worden succesvoller was, schoof Albrecht zijn persoonlijke ambities opzij voor het welvaren van zijn huis. De dynastie kon het zich niet veroorloven om in de onrust van de Gulik-Kleefse successieoorlog (1609-1614) en rond de uitbraak van de Dertigjarige Oorlog in 1618 intern verdeeld te zijn.

De auteur doet niet gauw uitspraken die hij niet uitgebreid kan ondersteunen met bewijs uit de archieven, waar hij op veel plaatsen in Europa grondig onderzoek heeft gedaan. Dit verklaart de opvallende afwezigheid van Aartshertogin Isabella die tot de dood van Albrecht in 1621 maar in weinig bronnen te vinden is. Het boek zou aantrekkelijker zijn geweest als Duerloo juist wat gedurfter had gegeneraliseerd en de bewijslast iets minder hoog had opgenomen. In de eerste plaats zouden dan minder woorden nodig geweest zijn om zijn punten te maken (het boek telt 536 pagina's, exclusief bibliografie). Ook zou de tekst, die overigens goed geschreven is, toegankelijker geweest zijn voor de lezer die niet zoveel kennis heeft van dynastieke geschiedenis. Daarnaast zouden meer spannende anekdotes en inzichten in Albrechts privéleven wonderen doen voor de leesbaarheid van de tekst.

Desondanks is dit een knappe en vernieuwende studie die laat zien hoe Albrecht functioneerde binnen de Habsburgse dynastie in een tijd van grote politieke en religieuze onrust in Europa. Albrecht hield met wisselend succes dynastieke, religieuze

en politieke speelballen in de lucht. Hij kon veel van zijn persoonlijke ambities niet waarmaken en moest rekening houden met het machtige Spanje. Door zijn bewegingsvrijheid op te rekken waar het kon en te beperken wanneer het om dynastieke redenen moest, drukte Albrecht zijn stempel op de Habsburgse Nederlanden.

Jasper van der Steen
Universiteit Leiden

Milena Veenis, *Material fantasies: Expectations of the western consumer world among East Germans*. (Amsterdam: Amsterdam University Press in cooperation with the Foundation for the History of Technology, 2012) 280 p.
ISBN 978 90 8964 400 8 [Technology and European History Series, 6].

In 1990, two weeks after West and East Germany formed a currency union, I spent a night in an isolated East German farmhouse in the Spreewald. Prominently displayed on the bathtub ledge were three household products from West Germany. Each colourful plastic container indicated a different brand, but the contents of each had the same purpose: to clean bathroom surfaces. Tucked nearly out of sight on the floor next to the sink was a blandly packaged box of powder, a functionally identical East German product. Why were the West German wares so appealing to the woman who ran this house? The anthropologist Milena Veenis helps explain the far-reaching expectations that East German citizens brought with them in their encounters with the West's consumer culture. Drawing on her fieldwork in the small Thuringian city of Rudolstadt in 1993 and 1994, she explores the relationship between the German Democratic Republic (GDR) and the material appetites of its inhabitants.

This is not a simple tale of material want behind the Iron Curtain that could only be satisfied by the West's plenty. Drawing on Daniel Miller's findings, Veenis maintains 'that consumption plays a central role in current processes of cultural and individual self-development'. But 'whereas Miller seems to have a rather optimistic view on the development of identity', Veenis sees 'this process as a continuously doomed ... attempt to construct a true and solid identity'. Informed by the work of Colin Campbell, Jacques Lacan, and Yannis Stavrakakis, among others, Veenis sees 'the dialectic between identity and consumption' as 'propelled by estrangement – not as a temporary phase in a continual process of further self-development, but as an existential condition that drives our consumption behaviour, ensuring that as soon as consumer desires for material possessions ... are satisfied', these feelings are followed by 'disillusionment' (p. 234).

This process typifies many societies, but it gained special significance in the former GDR, where the euphoria of 1989-90 soon turned to disappointment among both winners and losers of the transition from socialism to capitalism. To apprehend the hopeful expectations that ended in collective disenchantment, Veenis adopts fantasy as a cultural heuristic. 'When reality threatens to undermine the discursive fundamentals supporting a certain group as a more or less cohesive entity, people have two escape routes at their disposal to restore and uphold faith in their mutual coherence: creating a scapegoat ... or suggesting that the true "us" is to be reached' in a different manner (p. 29). In both cases, fantasy cloaks any weaknesses in the ideology that led to this point.